

GRØNLANDSKE GRANATER SOM SMYKKESTEN

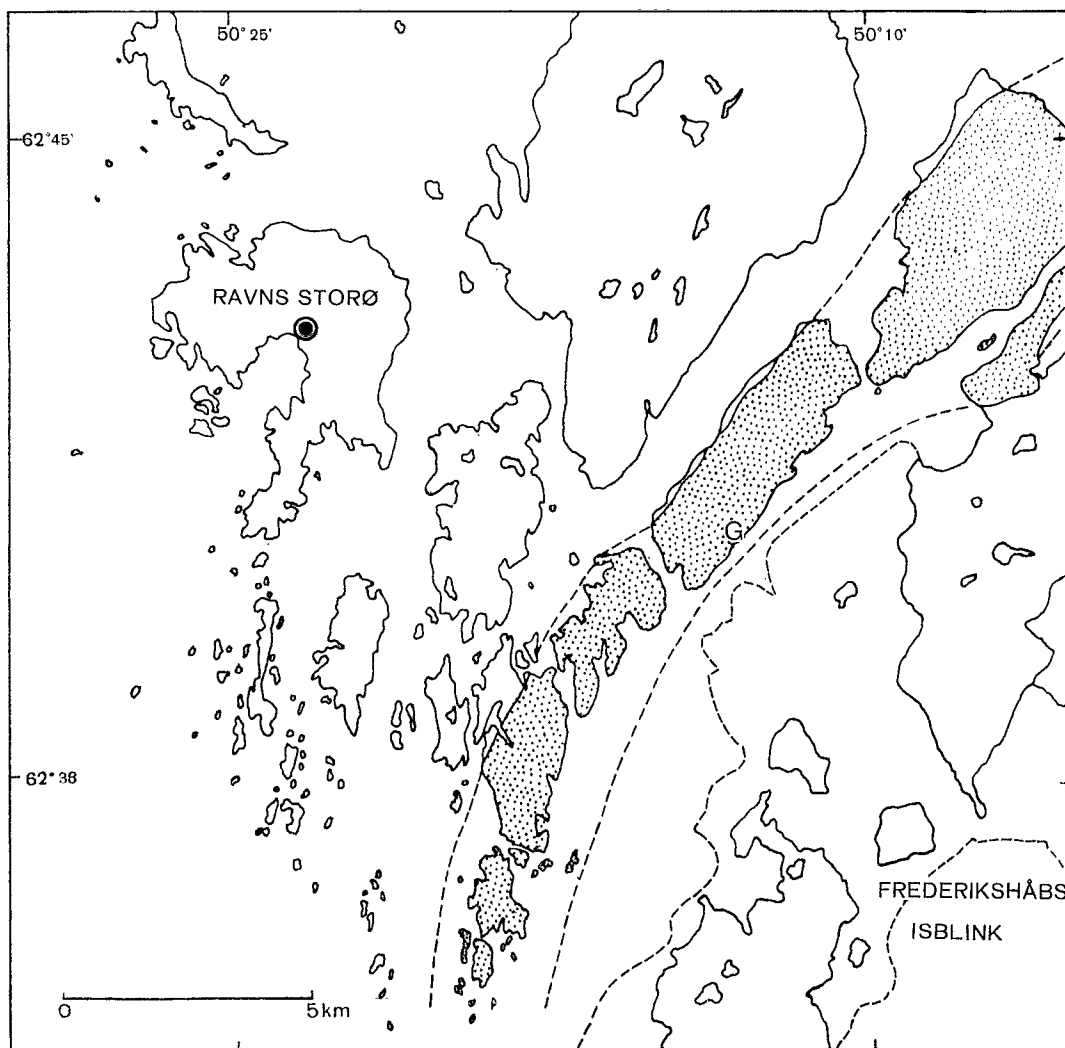
Af *Peter R. Døwes*

Frederik Nielsen skrev for nogle år siden i artiklen „Grønlandsk Kultur“ (oversat fra artiklen i „Greenland“ publiceret af Udenrigsministeriet): „Grønlænderne laver ligesom andre folkeslag souvenirs til besøgende. Husflid bringer en velkommen indtjening, særlig til gamle mænd og kvinder, der ikke har andre indtjeningsmuligheder. Tingene bliver især lavet om vinteren, når der er masser af tid. Enten sælges de til opkøbere eller gemmes til sommeren, når de kan indbringe mere ved direkte salg . . . I lang tid var der intet organiseret salg af genstandene, og på de fleste steder bliver de stadig solgt direkte til priser, der ikke er fastsat på forhånd. En salgsorganisation¹ blev stiftet i 1938 med hjemsted i København. Lokale repræsentanter i Grønland samlede genstandene og sendte dem til København til organiseret salg. Under krigen blev de samlet i Julianehåb og solgt til amerikanerne med god fortjeneste.“

Alle, der har været på Grønland, kender disse husflidsarbejder; men også folk, der ingen berøring har med Grønland, værdsætter dem. Materialerne, der bruges, er velkendte, og næsten alle kan findes lokalt og har været brugt i den gamle fangerkultur: skind, ben tænder af de store sødyr, træ, glasperler (importeret fra de ældste tider) og blandt bjergarter næsten udelukkende den bløde fedtsten, der let kan bearbejdes. Ser vi bort fra glasperlerne, som i virkeligheden også opfattes som noget typisk grønlandsk og ikke som et fremmedelement, har husflidsmaterialerne været livsvigtige for fangerkulturen, og det er antagelig en medvirkende årsag til de grønlandske souvenirs store popularitet.

Indtil de seneste år har der ikke været megen interesse for at prøve nye materialer i husfliden. Men nu har hofjuveler Ove Dragsted gjort meget for at vække og stimulere interessen for at bruge grønlandske mineraler som smykkesten. Dragsted har skrevet om mulighederne for at slibe og polere mineraler såsom tugtupit, agat, månesten, serpentin, sodalit, ussingit, kvarts og også granat (Grønland, nr. 4, 1967; Grønlandsposten, 26. september 1968). Han har vist, at det berylliumholdige mineral tugtupit, som kun i Narssaq-området findes i anvendelig form, har en fremtid som

¹ „Grønlandsk Husflid“.

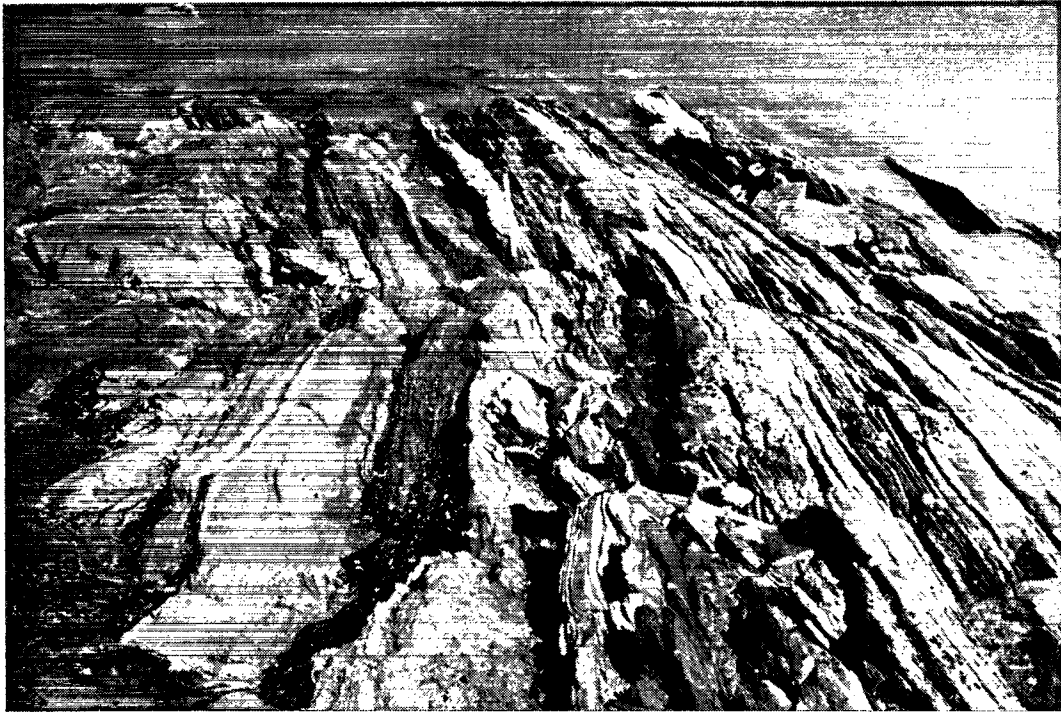

Fig. 1. Kort over Ravn Storø området.

Bæltet af omdannede vulkanske bjergarter med ledsagende omdannede sedimenter er vist prikket. De omgivende gnejser vises hvide. Granatlokaliteten er mærket med G.

smykkesten. Dragsted har taget små transportable slibe- og polermaskiner til Godthåb og har arbejdet sammen med foreningen „Grønlandsk Folkekunst“ på at starte en lokal smykkeindustri.

Formålet med denne artikel er derfor at henlede opmærksomheden på en lokalitet i Vestgrønland, der er særlig rig på smukt formede granatkrystaller, der må kunne bruges som smykkesten. Geologisk er lokaliteten interessant, men det er også forfat-

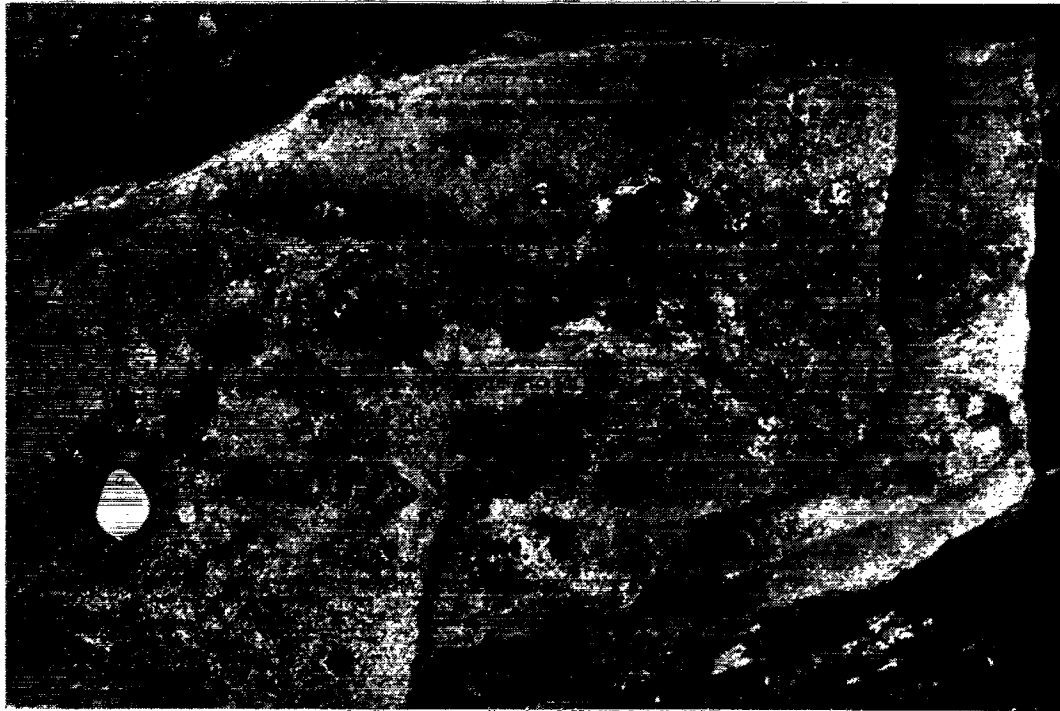

Fig. 2. Det almindelige udseende af de granatbærende, omdannede vulkanitter og sedimenter på den granatrige lokalitet. Blotningen viser en følge af forskellige bjergartstyper, der hælder stejlt mod kysten. Hammerskaftet er 55 cm langt.

terens forfængelige håb, at denne beskrivelse kan stimulere interessen for området med mulighed for en ny indtjening for den lokale befolkning.

Granatlokaliteten er fundet på en ø uden navn af forfatteren og stud. scient. Henning Thing under geologiske kortlægning for Grønlands Geologiske Undersøgelse (GGU) i sommeren 1968. Øen ligger ca. 10 km øst for Ravns Storø, og går i nordøst-sydvestlig retning. Granaterne findes på øens sydøstkyst (fig. 1).

I denne del af Vestgrønland findes meget gamle prækambriske bjergarter, der har været udsat for foldning og rekrystallisering dybt under jordens overflade. Størstedelen af bjergarterne i området er gnejser af forskellige typer, men den enhed, vor lokalitet hører til, består ikke af gnejser. Bjergarterne er mindre kraftigt omdannet og ligger som et bælte med nordøst-sydvestlig retning omgivet af gnejser. Bjergarterne er mindst 2500 millioner år gamle. De almindeligste bjergarter i bæltet er omdannede lavastrømme, hvori man endnu flere steder kan erkende oprindelige strukturer fra lavaens størkning. Desuden findes glimmerskifre og kvartsitter. Disse bjergarter danner et mørkt strøg, der tydeligt skiller sig ud fra de omgivende lysere gnejser.

Fig. 3. Granatkrystaller siddende i et stykke kvartsrig glimmerskifer. Luppen er 6 cm lang.

Bæltet blev første gang set af geologen A. N. Kornerup i 1878 under J. A. D. Jensen's ekspedition til kysten mellem Godthåb og Frederikshåbs Isblink (Meddelelser om Grønland, Bd. 1, 1879). Kornerup bemærkede nærværelsen af granat i bæltet og beskrev bjergarterne som glimmerskifre. Han så, at der var forskellige typer af disse glimmerskifre og beskrev dem som „en sort kvartsrig, en lysegraa med Granat, en hensmuldrende lysegrøn og en lys søvglindsende med Anthophyllit, saavel som Overgange til Talks kifer, der paa et Sted indeholder Jernspath“. Han angav også nøjagtigt på et kort placeringen af dette skiferbælte. For få år siden blev bæltet undersøgt for GGU af Brian Windley, der opdagede pūdelava (strukturer, der dannes i en lavastrøm, der hurtigt afkøles i vand) og andre strukturer, der viser, at bjergarterne her oprindeligt har været lavaer og sedimenter (Rapp. Grønlands geol. Unders., nr. 9, 1966). Granater optræder sporadisk i hele bæltet, men mineralet ses meget hyppigt i den sydvestlige del, hvor krystallerne er særlig iøjnefaldende i nogle lag. På granatlokaliteten, der vises på fig. 1, er skiferlagene stejle til lodrette (fig. 2) og de forløber parallelt med kysten. Derfor kan individuelle granatrige lag følges langs denne. De fleste bjergarter på lokaliteten består af brunforvitrede glimmerskifre rige på hornblender, epidot samt glimmerminerallerne biotit og muskovit. Nogle

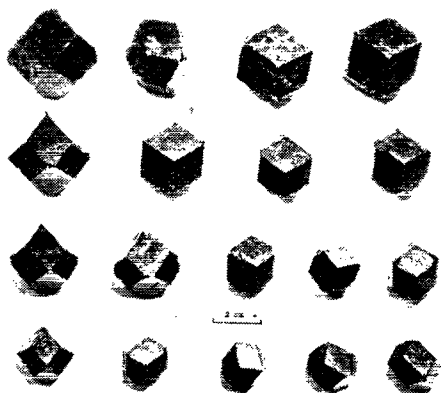

Foto: Povel Povelsen

Fig. 4 Nogle af de euhedrale granatkrystaller, krystalliseret i rombedodekaedere, indsamlet 1968.

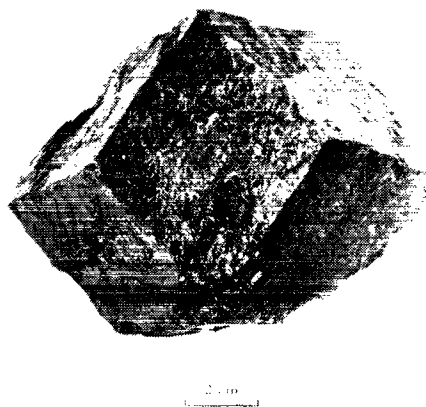

Foto: Povel Povelsen

Fig. 5. Den største euhedrale granatkrystal indsamlet i 1968; naturlig størrelse.

lyse kvartsrige lag findes. Særlig hvor glimmerskifrene er biotitrige eroderes de lettere end de hårdere kvartsrige lag, og hvor disse sidste findes, står de frem som små stejle rygge med lavninger imellem, der viser de nederoderede glimmerskifre. I kysten nedbryder havet lettere glimmerskifrene, der ses som små nordøst-sydvestgående vige. Granaterne optræder både i glimmerskifre og i de mere massive, kvartsrige lag. I mange tilfælde stikker granatkrystallerne op over de omgivende skiferflader (fig 3). I glimmerskifrene er granaterne lette at få fat på; i mange tilfælde kan man pille dem ud, men ellers kan lidt brug af hammer og mejsel være nødvendigt. Skifrene, der er rigest på glimmer, forvitrer til glimmerrigt sand. Her kan man let få fat på granaterne ved lidt gravning og sortering. Granater kan også samles i stranden og i de laveste dele af kysten, særlig i bunden af de små indskæringer. Granaterne, der findes i strandsandet, er ofte kraftigt poleret af havet.

Hovedparten af granaterne på lokaliteten er euhedrale, d.v.s. at de har alle krystalflader udviklede. Nogle stykker består af sammenvoksede krystaller. Alle euhedrale granater, der blev indsamlet eller set i 1968, var rombedodekaedere, d. v. s. krystaller udviklet med 12 rombeformede flader (fig. 4). Nogle er næsten perfekte med alle flader af ens størrelse og form; andre er mere fortrukne. De er ikke glasklare, som de granater, der kendes fra fine smykker; men deres farve er alligevel ganske smuk og varierer fra rødbrun til rødviolet. Særlig krystallerne, der er poleret af havet, har en dyb rødviolet farve. Størrelsen varierer fra få mm til flere cm, og det er ganske almindeligt, at næsten alle granater inden for et enkelt lag af skiferen har

samme størrelse. Den største granatkrystal, der blev indsamlet i 1968, er 11 cm stor (fig. 5). Den blev netop fundet i et glimmerskiferlag, hvor der var en koncentration af store granater.

Økonomisk har granater to hovedanvendelser; de bruges dels som smykkesten og dels som slibemiddel. Det er som smykkesten, de her beskrevne granater må anses for at være en overvejelse værd. Når dette er sagt, er det straks nødvendigt at tilføje, at disse granater ikke er strålende ædelstene af umiddelbar kontantværdi som f. eks. dematoid, topazolit og bøhmiske granater, der er helt klare og gennemsigtige. Dog, foruden kongerne blandt ædelstene såsom diamanter, smaragder, rubiner og safrirer, er der også interesse for almindeligt forekommende pæne mineraler uden specielle værdifulde kvaliteter. Som nævnt tidligere har hofjuveler Ove Dragsted netop gjort opmærksom herpå.

Råmaterialerne til et beskedent smykke- eller ædelstensværksted findes altså i denne del af Grønland. Granatlokaliteten kan let nås med båd; den ligger kun 10 sømil fra Ravens Storø. Den ligger ved havet på en lav kyst, og øen er kun 100 m høj. Bæltet, som de granatbærende bjergarter hører til, fortsætter mod nordøst og sydvest og danner mange af øerne sydøst for Ravens Storø. Den totale længde af dette bælte er omkring 30 km; det er omkring 5 km bredt på det bredeste sted. Derfor er der gode chancer for at finde andre granatrige lokaliteter.

Det er helt givet, at granaterne let kan udvindes uden brug af indviklet og dyrt brydningsudstyr, og granaternes form gør dem meget anvendelige til direkte polering med simple metoder. Skønt granaterne ikke er gennemsigtige, er deres mørke rødviolette farve ganske tiltrækkende. Særlig smukke er de krystaller, der er poleret af havet. Granaterne kan slibes, poleres eller bruges som de findes. De veludviklede krystalflader gør krystallerne særligt egnede som prydsten, både som enkeltkrystaller og som „krystalkæder“. Af de største krystaller kan muligvis udskæres kunstgenstande.

Disse granater må have lige så gode muligheder for at udnyttes som andre almindelige mineraler, der mange steder i verden bliver indsamlet, slebet, poleret og solgt til ofte overraskende høje priser af en lokal befolkning, hvis udkomme har været baseret herpå i mange år. Mange små værksteder og hjemmeindustrier lever af det altid nærværende marked for turistsouvenirs. Et eksempel kan nævnes fra Skotland, hvor den lokale befolkning i Cairngormbjergene sælger Cairngorm-krystaller som simpelthen er røgfærvede kvartskrystaller. I Schweiz bliver stykker af granatmineralet uwarowit solgt som „schweiziske ædelstene“. Flere steder i Mexiko bliver granatmineralet grossular solgt som souvenirs. I Derbyshire Hills i Englang bliver flusspat, der kaldes Derbyshire spat eller Blue John, brugt som prydsten og også solgt i ubehandlede stykker. Stykker af serpentin sælges i Cornwall på samme måde. Mulig-

hederne for at gøre noget lignende i Grønland synes at blive bedre for hvert år der går på grund af den stadige stigning i turistbesøgene, men det er ikke for tidligt lokalt at forsøge at udvinde og bearbejde grønlandske mineraler som smykkesten og souvenirs.²

Abstract

The position and nature of a locality (fig 1) near Ravns Storø in West Greenland, which is particularly rich in well-shaped garnet crystals, is described. The locality was discovered in the summer of 1968 during geological work for the Geological Survey of Greenland. The garnet-bearing rocks are Precambrian metamorphic volcanic lavas and associated sediments at least 2500 million years old.

All the garnets collected or seen at the locality are rhombo deca hedra and the vast majority are euhedral (fig. 4). The crystals vary from a few millimetres to several centimetres across. The largest garnet collected in 1968 is about 11 centimetres across (fig. 5). Their colour varies from brownish red to purplish red and mulberry colour and the crystals which have been polished by the sea have a deep purplish red colour.

Although the garnets are not translucent and are therefore not of high-class gem quality of immediate cash value, their use locally as a material for a modest craft, ornament and jewellery industry is considered worthy of consideration. The garnets are potentially as valuable as a host of common minerals from many parts of the world which have been collected, cut and polished and then sold, often at remarkably high prices, through the incentive of the local inhabitants, and by which the livelihood of those inhabitants has been enhanced for years. Many of these small crafts rely on the ever-present market for tourist souvenirs. Conditions in West Greenland for such practices would appear to be more favourable each year because of the steadily increasing tourist traffic.³

² NB. Opmærksomheden henledes på at ingen mineraler i udnyttelsesmæssigt øjemed må indsamles uden tilladelse fra Ministeriet for Grønland.

³ NB. It should be noted that no minerals may be collected with a view to exploitation without permission from the Ministry of Greenland.